

**TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS**

VOLUME 7 / 2024

LABOR ECONOMIC

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ilmiy elektron jurnali

**LABOR ECONOMICS AND
HUMAN CAPITAL**

scientific electronic journal

2025-yil 4-son

Volume 4, Issue 4, 2025

**MEHNAT IQTISODIYOTI
VA INSON KAPITALI**
ISSN: 3030-3117

LABORECONOMICS.UZ

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

№ 4-2025

**ЭКОНОМИКА ТРУДА И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ
КАПИТАЛ**

LABOR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

“Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 328/3-sonli qarori bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: “Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy maktabi.

Tahririyat manzili:

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko'chasi, 49 uy

Elektron manzil: ilmiymaktab@gmail.com

Jurnal web-sayti: www.laboreconomics.uz

Bog'lanish uchun telefonlar:

+998998818698

Tahririyat Kengashi raisi:
(Chairman of the Editorial Board)

Abduraxmanov Qalandar Xodjayevich, O'zFA akademigi

Tahririyat Kengashi a'zolari:
(Members of the Editorial Board)

Sharipov Kongratboy Avezimbetovich, t.f.d., prof.
Yusupov Axmadbek Tadiyevich, i.f.d., prof.
Raifkov Kudratilla Mirsagatovich, i.f.d., prof.
Xalmuradov Rustam Ibragimovich, i.f.d., prof.
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.
Nazarov Sharofiddin Xakimovich, i.f.d., prof.
Jumayev Nodir Xasiyatovich, i.f.d., prof.
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof.
Zokirova Nodira Kalandarovna, i.f.d., prof.
Xudoyberdiyev Zayniddin Yavkachevich, i.f.d., prof.
Muxiddinov Erkin Madorbekovich, i.f.f.d., (PhD)
Xolmuxammedov Muhsinjon Murodullayevich, i.f.n., dots.
G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich, i.f.d., prof.
Irmatova Aziza Baxramovna, i.f.d., prof.
Shakarov Zafar Gafarovich, i.f.f.d., (PhD)

Jamoatchilik Kengashi a'zolari:
(Community Council members)

Bred Bodenxauzen (AQSh)
Jon Ankor (Buyuk Britaniya)
Odegov Yuriy Gennadevich (Rossiya Federatsiyasi)
Xeynz Miller (AQSh)
Sung Dong Ki (Koreya Respublikasi)
Masato Xivatari (Yaponiya)
Gerxard Feldmayer (Germaniya)
Eko Shri Margianti (Indoneziya)
Ahmed Mohamed Aziz Ismoil (Misr)
Rohana Ngah (Malayziya)
Sharifah Zanniyerah (Malayziya)
Teguh Dartanto (Indoneziya)
Nur Azlinna (Saudiya Arabistoni)
Muhammed Xoliq (Pokiston)
Alisher Dedaxonov (Toshkent)

Mas'ul muharrir (Editor-in-Chief): G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich

Ijrochi muharrir (Executive Editor): Iskandarova Dilafruz Ikrom qizi

Veb-administrator (Web admin): Mamatxo'jayev Otabek

MUNDARIJA (CONTENTS)**MEHNAT BOZORI VA MEHNAT MUNOSABATLARI**

S.B.G'oyipnazarov	<i>Ish bilan bandlik sifatini oshirishning ijtimoiy-iqtisodiy omillari va rivojlanish yo'nalishlari</i>	6-17
S.P.Qurbonov	<i>Ish bilan unumli bandlik darajasini baholashda institutsional, inklyuzivlik va hududiy xususiyatlar</i>	18-29
Z.Y.Juliyev	<i>Preparing Uzbekistan's labour force for WTO integration: risks and policy directions</i>	30-40
Sh.Sh.Iskandarov	<i>Aholi bandligini ta'minlashda oliy ta'lim xizmatlarining vazifalari</i>	41-50
M.A.Jumayeva	<i>Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun inklyuziv tadbirkorlik bo'yicha ilmiy tadqiqotlarning bibliometrik tahlili (R dasturi asosida)</i>	51-60

INSON KAPITALI

Sh.V.G'aniyev	<i>Kredit-modul tizimini jahon tendensiyalariga tenglashtirish</i>	61-69
S.R.Xolbayeva	<i>Рост охвата высшим образованием как фактор безработицы</i>	70-82
J.B.Shaymanov B.B.Quvondiqov	<i>Inson kapitali va uning iqtisodiy rivojlanishdagi o'рни...</i>	83-91

INSON TARAQQIYOTI

N.A.Axmedova	<i>Aholi daromadlarini oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sirining hozirgi holati tahlili</i>	92-101
A.F.Abdullayev	<i>O'zbekiston axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sektorining rivojlanish holati: 2017-2024 yillar tahlili ...</i>	102-110
D.B.Fayziyeva	<i>Minimal ish haqi siyosatining iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini</i>	111-119
J.K.Karimov	<i>Davlat iqtisodiyoti xavfsizligining tuzilmaviy komponentlarini aniqlashga yondashuvlarni ishlab chiqish</i>	120-128
J.K.Karimov	<i>Globalashuv muammolari sharoitida iqtisodiy xavfsizlik indeksini iqtisodiy va matematik modellashtirish</i>	129-139

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH**S.S.Amirdjanova***Риски и угрозы попадания в бедность среди занятого населения* 140-148**MIGRATSIYA****Z.T.Jumanova
J.X.Abdikayumov***Iqtisodiyotga turizmning bevosita ta'sirini tanlanma kuzatuvlar asosida statistik baholash* 149-159**INSON RESURLARINI BOSHQARISH****M.Sh.Axmedov***Korxonalarda KPI orqali ishchilarni rag'batlantirish tizimini takomillashtirish masalalari* 160-170**K.A.Ibroximova
I.A.Imomov***Mechanisms for improving personnel management in enterprises to enhance financial sustainability* 171-183**J.R.Mansurov***Turistik korxonalarda HR texnologiyalarini joriy etishning samaradorlik ko'rsatkichlari* 184-194**M.G'.Qaxramonova***Kadrlar qo'nimsizligi darajasini pasaytirishda xorijiy kompaniyalar tajribalaridan O'zbekiston mehnat bozorida foydalanish imkoniyatlari* 195-206**TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH****T.Djurayev***Моделирование прогнозирования развития агропромышленного комплекса* 207-216**J.I.Islomov***Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobini yuritishning yangi yondashuvlari* 217-226**N.O.Jumaniyazov
S.J.Xudayorova***Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari* 227-237**N.O.Jumaniyazov
N.Z.Matmuratova***Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirish strategiyasi* 238-247**N.O.Jumaniyazov***Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirish yo'llari* 248-258**U.U.Raxmatullayev***Kichik biznesni eksport salohiyatini oshirish obyektiv zarurati* 259-267**T.M.Urakov***O'zbekiston Respublikasi yashil iqtisodiyotda milliy shaffoflik tizimi* 268-275

A.A.Shomirov	<i>Iqtisodiyotga qimmatli qog'ozlar bozori orqali portfel investisiyalar jalb qilishning obyektiv zarurligi.....</i>	276-285
A.A.Abduqahorov	<i>Kichik va o'rta biznes subyektlari eksport salohiyatini oshirishda kichik sanoat zonalarining o'rni</i>	286-295

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

NOGIRONLIGI BO'LGAN SHAXSLAR UCHUN INKLYUZIV TADBIRKORLIK BO'YICHA ILMIY TADQIQOTLARNING BIBLIOMETRIK TAHLILI (R DASTURI ASOSIDA)

Jumayeva Muxlisa Abdug`ani qizi

Alfraganus universiteti “Menejment va
marketing” kafedrasi v.b.dotsenti

Annotatsiya. Ushbu maqolada nogironligi bo'lgan shaxslar uchun inklyuziv tadbirkorlik sohasida olib borilgan ilmiy tadqiqotlarning rivojlanish tendensiyalari, intellektual tuzilmasi va asosiy tematik yo'nalishlari bibliometrik yondashuv orqali tahlil qilinadi. Tahlil Scopus bazasida 2000–2025 yillarda biznes va iqtisodiyot sohasida nashr etilgan materiallarga asoslandi hamda R dasturi yordamida amalga oshirildi. Ilmiy mahsuldorlik, mamlakatlar faolligi, kalit so'zlarning qo'shma uchrashi, tematik xaritalash orqali inklyuziv tadbirkorlik bo'yicha ilmiy maydonning asosiy jihatlari aniqlandi.

Kalit so'zlar: inklyuziv tadbirkorlik, nogironligi bo'lgan shaxslar, bibliometrik tahlil, R dasturi.

БИБЛИОМЕТРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ПО ИНКЛЮЗИВНОМУ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВУ ДЛЯ ЛИЦ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ (НА ОСНОВЕ ПРОГРАММЫ R)

Джумаева Мухлиса Абдугани кизи

и.о. доцент кафедры «Менеджмент и маркетинг»
Университет Альфраганус

Аннотация. В статье анализируются тенденции развития, интеллектуальная структура и основные тематические направления научных исследований в области инклюзивного предпринимательства для лиц с инвалидностью с использованием библиометрического подхода. Анализ основан на материалах, опубликованных в 2000–2025 годах в области бизнеса и экономики и индексированных в базе данных Scopus, и выполнен с применением программного обеспечения R. На основе показателей научной продуктивности, активности стран, совместной встречаемости ключевых слов и тематического картирования выявлены ключевые характеристики научного поля инклюзивного предпринимательства.

Ключевые слова: инклюзивное предпринимательство, лица с инвалидностью, библиометрический анализ, программа R.

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF SCIENTIFIC RESEARCH ON INCLUSIVE ENTREPRENEURSHIP FOR PERSONS WITH DISABILITIES (R-BASED STUDY)

Jumaeva Mukhlisa Abdugani kizi

Acting Associate Professor, Department of

Management and Marketing
Alfraganus University

Abstract. This article analyzes the development trends, intellectual structure, and main thematic directions of scientific research on inclusive entrepreneurship for persons with disabilities using a bibliometric approach. The analysis is based on materials published in the field of business and economics between 2000 and 2025 and indexed in the Scopus database, and it is conducted with the support of the R software. Indicators of scientific productivity, country-level activity, co-occurrence of keywords, and thematic mapping are used to identify the key characteristics of the scientific field of inclusive entrepreneurship.

Keywords: inclusive entrepreneurship, persons with disabilities, bibliometric analysis, R software.

Kirish

Inklyuziv tadbirkorlik jamiyatda kamroq namoyon bo'ladigan guruhlarini, jumladan, nogironligi bo'lgan shaxslarni ijtimoiy va iqtisodiy cheklanganlik holatini bartaraf etish vositasi sifatida tadbirkorlik faoliyatiga ongli ravishda jalb etishni anglatadi. Dunyo bo'ylab yuqori darajadagi ishsizlik va kambag'allikdan ko'proq zarar ko'radigan nogironligi bo'lgan shaxslar uchun tadbirkorlik iqtisodiy mustaqillikka va ijtimoiy inklyuziyaga erishishning muhim yo'lidan biri bo'lishi mumkin. Daromad manbaini yaratishdan tashqari, tadbirkorlik nogironligi bo'lgan shaxslarga bevosita ko'rinmaydigan, ammo muhim ahamiyat kasb etadigan afzalliklarni ham beradi, ya'ni mustaqillik hissini kuchaytiradi, o'ziga ishonchni oshiradi va jamiyatdagi stigma darajasini kamaytirishga yordam beradi. Shu ma'noda inklyuziv tadbirkorlik nafaqat iqtisodiy tushuncha, balki tenglik va inson qadri uchun tamoyiliga asoslangan jamiyat qurishdagi muhim omildir.

Shunga qaramay, nogironligi bo'lgan shaxslar uchun tadbirkorlik muhiti ham mahalliy, ham global darajada hali ham turli tizimli muammolar va to'siqlar bilan o'ralgan. Tadbirkor bo'lishni istagan nogironligi bo'lgan shaxslar ko'pincha infratuzilma va texnologiyalarning nogironlar uchun mos emasligi, boshlang'ich kapitalning yetishmasligi hamda rasmiy ko'mak va mentorlik imkoniyatlarining cheklanganligi kabi to'siqlarga duch keladilar [1]. Bu kabi institutsional to'siqlar va jamiyat munosabati nogiron tadbirkorlar uchun maxsus moslashtirilgan qo'llab-quvvatlash zarurligiga urg'u beradi.

Aytish joizki, so'nggi yillarda inklyuziv tadbirkorlikni rivojlantirishga qaratilgan sa'y-harakatlarda bir qator yutuqlar kuzatilmoqda. BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari kabi xalqaro hujjatlar hamda O'zbekistonda qabul qilingan PF-85-son Farmon (08.05.2025) va PQ-266-son Qaror (18.07.2024) kabi milliy nogironlar huquqlari bo'yicha huquqiy asoslar nogironligi bo'lgan shaxslar uchun iqtisodiy-ijtimoiy hayotda teng imkoniyatlar yaratishni ta'kidlaydi. Ko'plab davlatlar va tashkilotlar nogiron shaxslarning biznes boshlashi uchun trening, mikro-moliyalashtirish, mentorlik kabi dasturlarni joriy etganligi ham taqsimga sazovor.

Akademik maydonga kelsak, nogironligi bo'lgan shaxslarning tadbirkorlik faoliyati bo'yicha ilmiy tadqiqotlar nisbatan tarqoq bo'lib, hali shakllanish bosqichida hisoblanadi[2]. Tadqiqotchilar ushbu yo'nalishda keng qabul qilingan nazariy asos yoki aniqlangan ta'rifning yo'qligi izlanishlarni solishtirishni va nazariya yaratishni murakkablashtirishini ta'kidlaydi [3]. Chindan ham, aholining turli qatlami vakillarining, jumladan, nogironligi bo'lgan shaxslarning tadbirkorligi bo'yicha ilmiy qarashlarni yagona nazariy muloqotga bog'lash mavjud bilimlarni takroran yaratishdan qochishga va yaxlit ilmiy korpusni shakllantirishga yordam beradi. Bunday nazariy muloqot dalillarga asoslangan siyosat va dasturlarni ishlab chiqishda ayniqsa muhimdir. Bibliometrik tahlillar va izchil ilmiy tadqiqotlar orqali esa inklyuziv tadbirkorlikning intellektual manzarasini xaritalash, bilimlardagi bo'shliqlarni aniqlash va ushbu sohadagi rivojlanishni kuzatish mumkin.

Shu munosabat bilan, ushbu tadqiqot quyidagi tadqiqot savollariga javob berishni maqsad qiladi:

1. 2000–2025 yillar oralig'ida nogironligi bo'lgan shaxslar uchun inklyuziv tadbirkorlik bo'yicha ilmiy tadqiqotlar qanday rivojlanish tendensiyalari va intellektual tuzilmani namoyon etadi?

2. Inklyuziv tadbirkorlik tushunchasi nogironlik kontekstida qanchalik konseptual integratsiyaga erishgan va qaysi bilim bo'shliqlari mavjud?

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot nogironligi bo'lgan shaxslar uchun inklyuziv tadbirkorlik bo'yicha global ilmiy izlanishlardagi tendensiyalarni o'rganish maqsadida bibliometrik yondashuvdan foydalanadi. Tadqiqot uchun ma'lumotlar Scopus bazasidan olinib, 2000–2025 yillarda chop etilgan hujjatlarni, ya'ni 25 yillik davrni qamrab oldi. Qidiruv uchun quyidagi so'rovdan foydalanildi:

TITLE-ABS-KEY(("entrepreneurship" OR "inclusive entrepreneurship" OR "social entrepreneurship" OR "self-employment" OR "economic empowerment") AND ("persons with disabilities" OR "disabled" OR "PwD" OR "disability")) AND PUBYEAR>1999 AND PUBYEAR<2026 AND (LIMIT-TO(SUBJAREA,"BUSI") OR LIMIT-TO(SUBJAREA, "ECON")) AND (LIMIT-TO(DOCTYPE,"ar") OR LIMIT-TO(DOCTYPE, "cp") OR LIMIT-TO(DOCTYPE, "re"))

Bu shuni anglatadiki, qidiruv tadbirkorlik va nogironlik masalalarini muhokama qiluvchi biznes yoki iqtisodiyot yo'nalishidagi ilmiy maqolalar, konferensiya materiallari yoki sharhlarni qamrab olgan.

Bibliometrik tahlil R dasturidagi Bibliometrix paketi hamda uning veb-interfeysi — Biblioshiny yordamida amalga oshirildi. Ushbu vositalar turli tahlillarni bajarish va ilmiy hoshiyalarni vizuallashtirish imkonini berdi,

Tahlil va natijalar

Ushbu bobda inklyuziv tadbirkorlik bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlarning bibliometrik tahlili natijalari keltiriladi. 1-jadvalda 2000–2025 yillar davomida aniqlangan hujjatlar soni, ularning o'sish sur'ati,

mualliflar soni hamda nashr tiplari bo'yicha asosiy bibliometrik ko'rsatkichlar jamlangan. Mazkur ko'rsatkichlar keyingi bo'limlarda keltiriladigan tahlil va vizualizatsiyalar uchun empirik asos bo'lib xizmat qiladi.

1-jadval

Adabiyotlar haqidagi asosiy ko'rsatkichlar

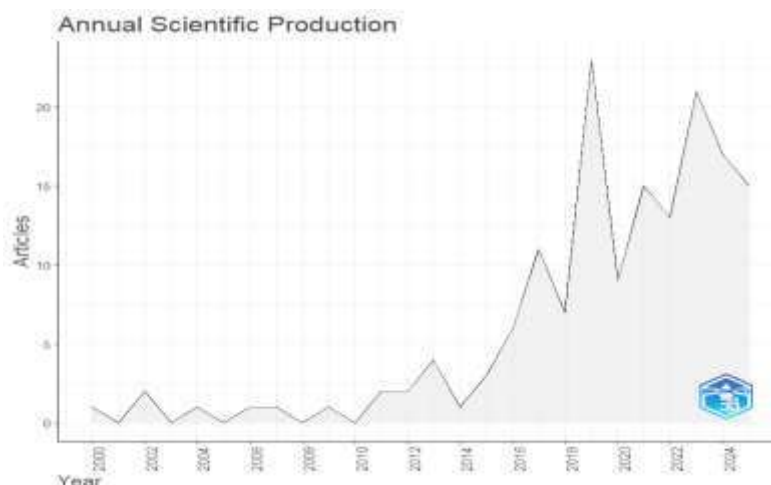
Ko'rsatkichlar	Natijalar
Vaqt oralig'i:	2000–2025
Manbalar (jurnallar, kitoblar va boshqalar):	106
Adabiyotlar soni:	156
Yillik o'sish sur'ati, %:	11,44
Adabiyotning o'rtacha yoshi	5,26
O'rtacha iqtiboslar soni:	13,29
Hujjatlar mazmuni	
Kalit so'zlar Plus (ID):	196
Muallif kalit so'zlari (DE):	454
Mualliflar va hammualliflik	
Umumiy mualliflar soni:	402
Yakka mualliflikdagi hujjatlar soni:	24
Bir hujjatga to'g'ri keladigan hammualliflar soni:	2,81
Xalqaro hammualliflik ulushi, %:	25,64
Hujjat turlari	
Ilmiy maqola:	143
Maqola (qisqa/annotatsion):	1
Konferensiya material:	6
Taqriz/Sharh (review):	6

Manba: www.scopus.com saytidagi qidiruv natijasi

Mazkur jadval ma'lumotlari 2000–2025 yillar davomida inklyuziv tadbirkorlik bo'yicha ilmiy nashrlarning muntazam o'sib borayotganini va mavzuga qiziqish barqaror ravishda kuchayayotganini ko'rsatadi. O'rtacha iqtiboslar sonining nisbatan yuqoriligi keltirilgan ishlarning ilmiy jamoatchilikda ma'lum darajada tan olinganidan dalolat beradi. Mualliflar soni ko'pligi va har bir maqolaga to'g'ri keladigan hammualliflar ko'rsatkichi esa ilmiy hamkorlikning faol ekanini, ayniqsa xalqaro hammualliflik ulushining sezilarli bo'lishi transmilliy tarmoqning shakllanganini ifodalaydi.

Bibliometrik tahlil natijalariga ko'ra, inklyuziv tadbirkorlik sohasida eng sermahsul mualliflar sifatida Balunywa W, Dakung R.J. va Munene J.C.[4] aniqlandi. Ularning har biri 2000–2025-yillar davomida Scopusda indekslangan to'rttadan maqola chop etgan. Keyingi o'rinda Barba-Sánchez V[5] va boshqa bir qator tadqiqotchilar bo'lib, ular nufuzli jurnallarga uchtdan maqola taqdim etgan. Shuningdek, Alroaia YV, Salinero Y, Hidegh A.L., Kovalenko K.E.[6] kabi kengroq guruhdagi olimlar mazkur yo'nalishga ikkitadan ilmiy maqola bilan hissa qo'shgan.

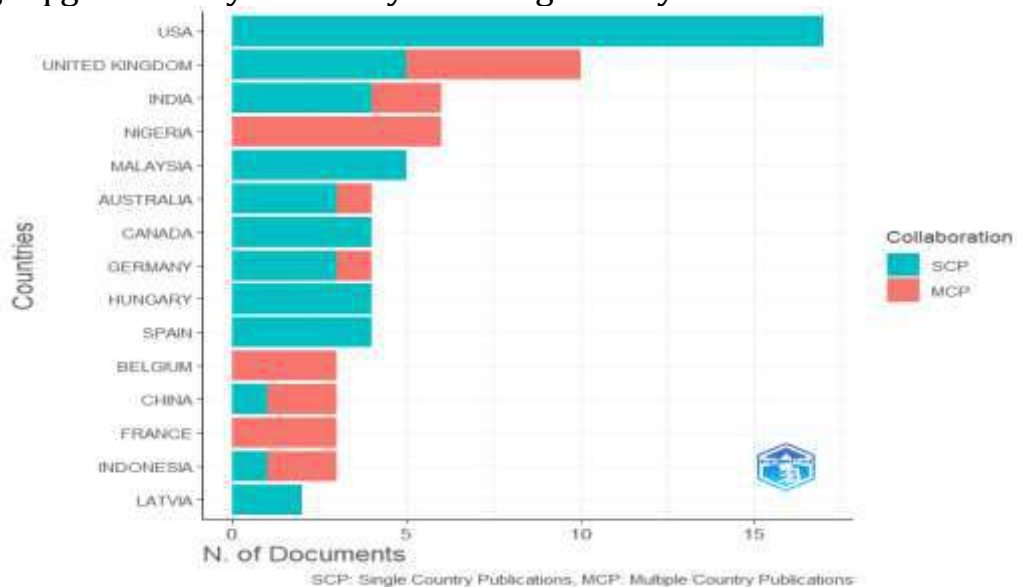
Quyidagi 1-rasmda inklyuziv tadbirkorlik va nogironlik mavzusida Scopusda indekslangan maqolalarning yillar bo'yicha soni keltirilgan.

1-rasm. Yillik ilmiy nashrlar hajmi

Manba: muallif ishlanmasi

Yillik ilmiy nashrlar dinamikasi 2010-yildan boshlab inklyuziv tadbirkorlik, xususan nogironligi bo'lgan shaxslar bilan bog'liq tadqiqotlarga ilmiy qiziqishning barqaror va sezilarli ortib borayotganini ko'rsatadi. 2000–2010-yillarda deyarli o'zgarmagan nashrlar soni 2011–2015-yillarda biroz ko'tarilib, 2017-yildan boshlab tez sur'atda oshadi va 2018-yilda 20 dan ortiq maqola chop etilishi bilan eng yuqori ko'rsatkichga erishadi. Mazkur o'sish BMTning Barqaror Rivojlanish Maqsadlari (SDG), ayniqsa 8-maqсад (Munosib mehnat va iqtisodiy o'sish) hamda 10-maqсад (Tengsizliklarni qisqartirish) bilan bog'liq global inklyuzivlik siyosatining kuchayishi bilan izohlanadi.

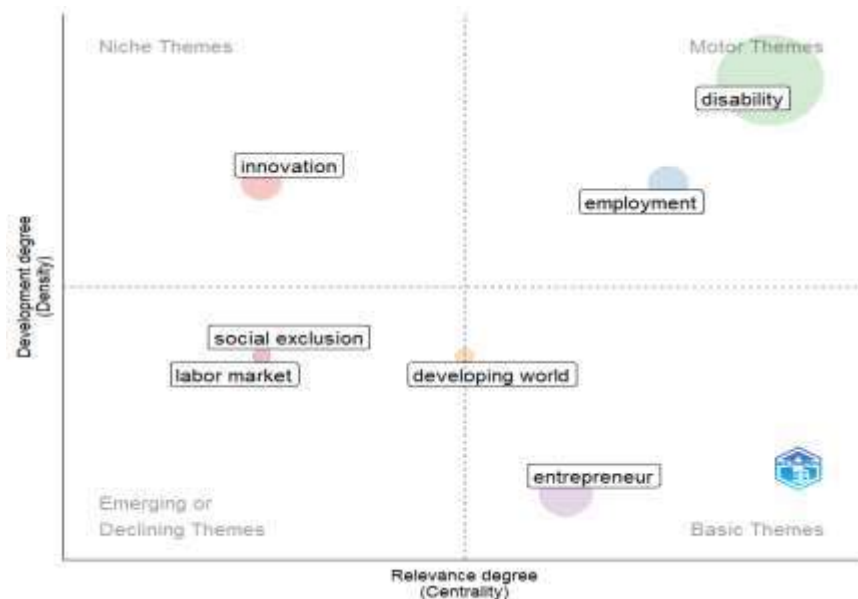
2-rasm. Mamlakatlar kesimida ilmiy mahsuldorlik

Manba: muallif ishlanmasi

Ma'lum bo'ldiki, inklyuziv tadbirkorlik va nogironlik bo'yicha ilmiy nashrlar geografik jihatdan notekis taqsimlangan bo'lib, yetakchi ulushni asosan ichki hamkorlikka tayangan AQSh, undan keyin esa xalqaro hammualliflik ulushi yuqori bo'lgan Buyuk Britaniya beradi. Nigeriya, Hindiston va Avstraliya ham ko'p mamlakatli nashrlar orqali muhim hissa

qo'shsa, Malayziya va Kanada kabi davlatlarda tadqiqotlar deyarli faqat milliy doirada olib boriladi. Bu esa turli mamlakatlarda ilmiy madaniyat va resurslarga kirish darajasi farq qilayotganini hamda kelgusida mintaqalararo hamkorlik orqali bilim bo'shliqlarini to'ldirish zarurligini anglatadi.

Navbatdagi tahlil tematik xaritalash, bo'lib, u mavzularni dolzarbligi (markaziyliigi) va rivojlanganlik darajasi (zichligi) bo'yicha joylashtirish, inklyuziv tadbirkorlik va nogironlik bo'yicha tadqiqotlarning intellektual tuzilmasini chuqurroq anglash imkonini beradi(3-rasm).

3-rasm Tematik xarita

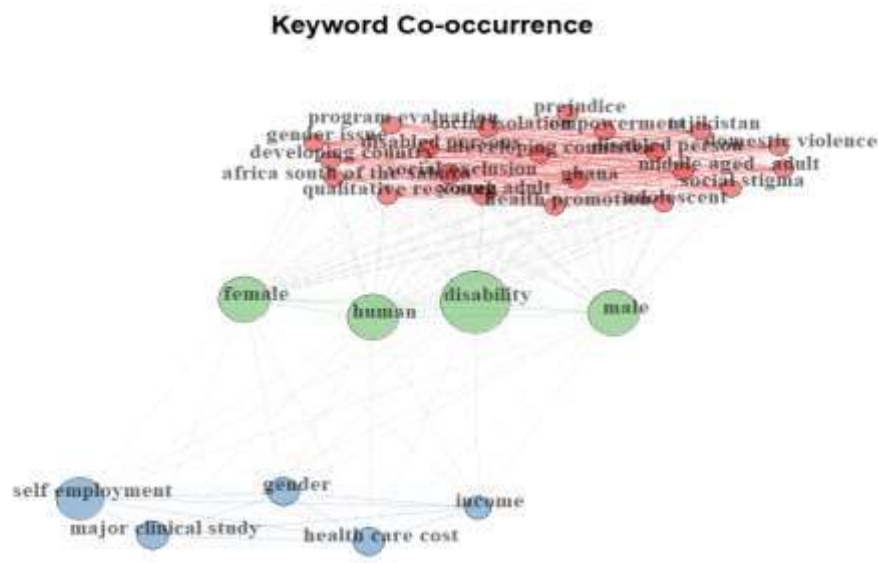
Manba: muallif ishlanmasi

Ko'rinib turibdiki, aniqlangan mavzular ichida “disability” yuqori o'ng kvadratda joylashib, motor mavzu sifatida mazkur tushunchaga katta ilmiy e'tibor qaratilganini aks ettiradi. Unga yaqin hududda “employment” ham motor zonasiga kiradi, biroq nisbatan pastroq zichlikka ega bo'lib, nogironligi bo'lgan shaxslarni iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytirish borasida muhim mavzu ekanini, lekin hali yanada chuqur nazariy ishlanmalarni talab etishini ko'rsatadi. “entrepreneur” esa pastki o'ng kvadrantda, asosiy mavzu sifatida paydo bo'ladi. U yuqori markaziylikka ega bo'lsa-da, zichligi past bo'lib, nogironlik kontekstida tez-tez tilga olinadigan, ammo yetarlicha ishlab chiqilmagan, ichki nazariyasi va empirik ishlanmalari to'liq shakllanmagan yo'nalish ekanini anglatadi.

Yuqori chap kvadratdagi “innovation” esa nish mavzu bo'lib, ichki jihatdan boy va rivojlangan, biroq boshqa mavzular bilan aloqadorligi kam, tor doiradagi tadqiqotlar mavzusi ekani aniqlandi. Pastki chap kvadratda joylashgan “labor market”, “social exclusion” va “developing world” esa yangi shakllanayotgan yoki susayib borayotgan mavzular bo'lib, ularga doir tadqiqotlar hali yetarlicha markazlashmagan yoki ilmiy sur'atini yo'qotgan bo'lishi mumkin.

Umuman olganda, tematik taqsimot nogironlik va bandlik mavzulari sohaga mustahkam singganini, tadbirkorlik esa hali to'liq rivojlanmagan konseptual yo'nalish bo'lib qolayotganini ko'rsatadi. Kelgusidagi tadqiqotlar innovatsiya va inklyuziya tushunchalarini yuqori markaziylik va yuqori zichlikka ega tematik yo'nalishlar bilan uzviy bog'lash orqali ushbu ilmiy maydonni yanada keng qamrovli va konseptual jihatdan yetuk bosqichga olib chiqishi mumkin.

Navbatdagi rasm kalit so'zlarning qo'shma uchrashi bo'yicha tahlil nogironligi bo'lgan shaxslar orasida inklyuziv tadbirkorlikka oid tadqiqotlarning ichki intellektual tuzilmasini ochib beradi.

4-rasm. Kalit so'zlarning qo'shma uchrashi bo'yicha tahlil

Manba: muallif ishlanmasi

4-rasmda namoyon bo'lganidek, kalit so'zlar tarmoq markazida joylashgan "disability" tuguni mavzuning asosiy tushunchasi ekanini ko'rsatadi, unga yaqin "female", "male" va "human" kabi demografik atamalar esa ko'plab ishlar aholi tarkibi va biomedik/demografik tasniflarga tayanishini bildiradi. Biroq bu jinsga oid kalit so'zlar iqtisodiy natijalar bilan kuchli bog'lanmagani genderni sezgir iqtisodiy tahlillar hali yetarlicha rivojlanmaganini anglatadi.

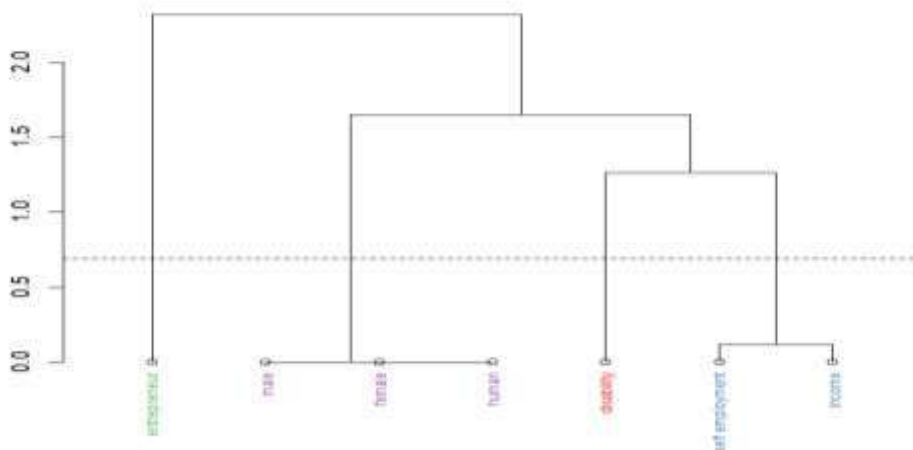
Tarmoqning boshqa qismida "self-employment", "income", "health care cost" va "gender" kabi iqtisodiy-ijtimoiy atamalar nisbatan chekkaroq, ammo zich kichik klasterni hosil qiladi. "Major clinical study" va "health care cost" kalit so'zlarining ishtiroki iqtisodiy imkoniyatlarni sog'liqni saqlashga kirish, nogironlik holati bilan bog'lovchi fanlararo yondashuvlar shakllanib borayotganidan dalolat beradi.

Yana bir, tarqoqroq guruh "social stigma", "qualitative research", "developing countries", "program evaluation" hamda "China", "Pakistan", "Africa South of the Sahara" kabi hududiy kalit so'zlardan iborat bo'lib,

cheklangan guruhlar hayotiy tajribalarini kontekstual va sifat tadqiqotlari orqali ochishga qaratilgan ishlarning ko‘payayotganini ko‘rsatadi. Bu kalit so‘zlarning o‘zaro aloqalari zaifligi esa tadqiqotlar ko‘pincha mahalliy darajada qolib, mintaqalararo umumiy nazariy ramkaga kam integratsiyalashayotganini, “isolation”, “prejudice” va “social stigma” kabi tushunchalar esa nogironligi bo‘lgan shaxslarning tadbirkorlik imkoniyatlariga ta‘sir qiluvchi psixologik va institutsional to‘siqlar saqlanib qolayotganini bildiradi.

Umuman olganda, tarmoqning o‘rtacha zichligi va sust bog‘langan klasterlari sohada nazariy konsolidatsiya jarayoni hali yakunlanmaganini ko‘rsatadi. Demografik va sog‘liq bilan bog‘liq yo‘nalishlar ancha shakllangan bo‘lsa-da, iqtisodiy va ijtimoiy-madaniy o‘lchamlar ular bilan yetarli darajada tutashmagan bo‘lib, aynan ushbu bo‘shliqni to‘ldiruvchi integrativ konseptual yondashuvlar inklyuziv tadbirkorlik bo‘yicha yanada yaxlit va siyosatga yo‘naltirilgan xulosalar chiqarishga xizmat qiladi.

Quyidagi rasmda ifodalangan dendrogramma tahlil qilingan nashrlarda tez-tez birga uchraydigan atamalar o‘rtasidagi semantik yaqinlikni aks ettirib, alohida tematik klasterlarning shakllanishiga imkon beradi.

5-rasm. Ierarxik klasterlash natijasida olingan kalit so‘zlar dendrogrammasi

Manba: muallif ishlanmasi

Ierarxik klasterlash asosida qurilgan kalit so‘zlar dendrogrammasi nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun inklyuziv tadbirkorlik bo‘yicha adabiyotlarda yotgan konseptual tuzilmani ko‘rsatadi. Eng past darajada “self-employment” va “income” juftligining bir klasterga birlashishi ularning nogironligi bo‘lgan shaxslar iqtisodiy kuchaytirilishi va tirikchilik strategiyalari kontekstida chambarchas bog‘langanini, “disability” bilan yaqinligi esa o‘zini o‘zi band qilish mavzusining markaziy rolini anglatadi. “Male”, “female” va “human” atamalarining alohida klaster hosil qilishi tadqiqotlarda gender va umumiy demografik xususiyatlar ko‘pincha birgalikda tahlil qilinishini bildiradi.

Qiziqarli jihati shundaki, “entrepreneur” atamasi dendrogrammada nisbatan yakkalangan pozitsiyani egallaydi va boshqa asosiy terminlar bilan tarqoq aloqadorlikni namoyon etadi. Bu shuni ko’rsatadiki, tadbirkorlik garchi yetakchi tushuncha bo’lsa-da, ushbu bibliometrik tahlilga kiritilgan ilmiy maqolalar va hujjatlar to’plamida ko’proq umumiy, “soyabon” tushuncha sifatida ishlatiladi va tadqiqot mavzusini aniqroq ochib beradigan va u ko’rilayotgan sharoit, muhit yoki aloqalarni ifodalovchi kalit atamalar (masalan, gender, daromad, sog’liq bilan bog’liq omillar) bilan chuqur integratsiyalashmagan.

Shu tarzda dendrogramma sohaning gender tadqiqotlari, nogironlik va iqtisodiy kuchaytirish singari bir-biriga qisman ustma-ust tushuvchi, ammo to’liq birlashmagan yo’nalishlardan iboratligini ko’rsatib, yanada integrativ nazariy yondashuvlarga ehtiyoj borligini ta’kidlaydi.

Xulosa va takliflar

Mazkur tadqiqot nogironligi bo’lgan shaxslar uchun inklyuziv tadbirkorlik sohasida olib borilgan ilmiy izlanishlarning rivojlanish tendensiyalari va intellektual tuzilmasini bibliometrik yondashuv asosida tahlil qildi. Tadqiqot natijalari qo’yilgan tadqiqot savollariga javoban inklyuziv tadbirkorlik bo’yicha ilmiy izlanishlar hajmi oshib borayotganini, biroq tadbirkorlik tushunchasining nogironlik kontekstida hali to’liq konseptual integratsiyaga erishmaganini ko’rsatdi. Kelgusida inklyuziv tadbirkorlik bo’yicha tadqiqotlarda nazariy va fanlararo yondashuvlarni kengaytirish, ayniqsa iqtisodiy, ijtimoiy va institutsional omillar o’zaro ta’siri bo’yicha rivojlanayotgan mamlakatlar misolida empirik tadqiqotlar o’tkazish zarur. Shuningdek, davlat siyosatini shakllantiruvchi mas’ul organlar nogironligi bo’lgan shaxslar uchun tadbirkorlikni qo’llab-quvvatlovchi dasturlarni ishlab chiqishda aynan ilmiy tadqiqotlar natijalariga tayanib, moslashuvchan moliyaviy va institutsional mexanizmlarni joriy etishlari lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

[1] F. E. Balcazar *et al.*, “Supports and barriers that entrepreneurs with disabilities encounter when starting their businesses,” *Rehabilitation Psychology*, vol. 68, no. 1, pp. 91–101, Feb. 2023, doi: 10.1037/rep0000479.

[2] R. M. Bakker and J. S. McMullen, “Inclusive entrepreneurship: A call for a shared theoretical conversation about unconventional entrepreneurs,” *Journal of Business Venturing*, vol. 38, no. 1, p. 106268, Jan. 2023, doi: 10.1016/j.jbusvent.2022.106268.

[3] P. S. Adler and S.-W. Kwon, “Social Capital: Prospects for a New Concept,” *The Academy of Management Review*, vol. 27, no. 1, p. 17, Jan. 2002, doi: 10.2307/4134367.

[4] Dakung, R. J., Munene, J. C. & Balunywa, W. (2016). Robustness of personal initiative in moderating entrepreneurial intentions and actions of

disabled students. *Cogent Business & Management*, 3(1), 1169575. DOI:10.1080/23311975.2016.1169575

[5] Barba-Sánchez, V., Salinero, Y., Jiménez-Estevez, P. & Galindo, E. (2021). Contribution of Entrepreneurship to the Social Integration of People with Intellectual Disabilities: A Case Study Based on the Analysis of Social Networks. *Frontiers in Psychology*, 12:725060. DOI:10.3389/fpsyg.2021.725060

[6] Alroaia, Y. V., Hosamane, M. D., & Sotoudeh, M. R. (2021). Effective entrepreneurial factors on employment and start-up businesses of the disabled. *World Review of Science, Technology and Sustainable Development*, 17(3), 215–230.

[7] Ortiz García, P. & Olaz Capitán, Á. J. (2021). Entrepreneurship for People With Disabilities: From Skills to Social Value. *Frontiers in Psychology*, 12:699833. DOI:10.3389/fpsyg.2021.699833

[8] Somrudee Tiasakul, Ramy Abdulzaher & Carlos Bazan. (2024). Accessibility of Entrepreneurship Training Programs for Individuals with Disabilities: A Literature Review. *Administrative Sciences*, 14(8), 187. DOI:10.3390/admsci14080187

[9] Norliza Saiful Bahry, Nur Liana Kori, Ainnunazlee Mohd Ali, Azmi Mat & Azian Adzmi. (2023). The Challenges of Disabled Entrepreneurs: A Systematic Review. *Journal of International Business, Economics and Entrepreneurship*, 8(2), 54–63. DOI:10.24191/jibe.v8i2.24044

[10] Ngah, R., Junid, J., Abdullah, H. & Mirpur, M. K. Inclusive Entrepreneurship Model for Person with Disabilities: A Critical Reflection. *Environment-Behaviour Proceedings Journal*.

[11] Ab Wahid, H., Hishamuddin, A. Z. & Abd Rahman, R. (2023). Social Entrepreneurship Approach Towards Leveraging Persons with Disabilities in Malaysia. *International Business Education Journal*, 16(1), 85–97.

[12] www.scopus.com

[13] www.lex.uz

Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali

+998 71 239 28 13

Tashkent, Uzbekistan

ilmiymaktab@gmail.com

www.laboreconomics.uz